
HISTORYCZNE RUINY – MIĘDZY DOKTRYNĄ KONSERWATORSKĄ, A SPOŁECZNĄ AKCEPTACJĄ

SIWEK Andrzej¹

¹ dr Andrzej Siwek, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii Sztuki
<https://orcid.org/0000-0002-3255-8768>

ABSTRAKT: W ujęciu doktrynalnym ruina jest postrzegana jako pełnoprawny zabytek o autonomicznych wartościach. Natomiast charakter wysoce polemiczny z doktryną i teorią ma praktyka wyrażająca się w konkretnych ingerencjach w substancję zabytkową i otoczenie zabytku. Można powiedzieć, że cały okres powojenny to okres afirmacji, pochwały odbudowy. Hasło odbudowy zakorzeniło się jako pozytywne i twórcze. Dla realizacji koncepcji doktrynalnej ochrony ruin celowe jest przywrócenie społecznej umiejętności postrzegania piękna ruin historycznych, jako znaków w krajobrazie. Celowe jest edukowanie społeczności na ile ruiny bez własnej funkcji użytkowej mogą być jednak użyteczne, jako atrakcja regionalna, magnes przyciągający turystów i budzący wyobraźnię. To duże wyzwanie dla specjalistów z zakresu ochrony dóbr kultury, którzy nie tylko powinni dogłębnie poznawać doktryny konserwatorskie, rozumieć istotę zabytku, ale także zaznajamiać się z technikami informacyjnymi, edukacyjnymi i negocjacyjnymi, by móc mieć wpływ na podejmowane decyzje o losach kolejnych zabytków, w tym szczególnie ruin historycznych.

SŁOWA KLUCZE: Ruiny historyczne, doktryna konserwatorska, ochrona zabytków, zamki, społeczna wartość zabytku

Jeśli na ruiny historyczne popatrzymy przez pryzmat ewolucji doktryny konserwatorskiej, to możemy stwierdzić, że temat ma długą tradycję, ale problem nie jest poważny. Właściwie można by powiedzieć, że jest doktrynalnie rozstrzygnięty. Wielokrotnie¹. Oczywiście mówimy o jednym z nurtów doktrynalnych wywodzących się z refleksji dziewiętnastego wieku, z kręgu myśli Johna Ruskina. Pozostawiamy poza dyskusją nurt purystyczny reprezentowany przez Viollet-le-Duca i jego kontynuatorów. Jednak historia dyskusji doktrynalnej pozwala na taki wybór, gdyż koncepcja puryzmu była wielokrotnie odrzucana jako fałszywa². W przypadku ruin historycznych ewolucja postaw konserwatorskich prowadzi od zachwyty romantyków nad ruiną w krajobrazie, do refleksji, że te ruiny, to świadectwo historii (Ryc. 1); od literackiej fascynacji tajemniczością średniowiecznych relikwów, po naukowe zrozumienie treści w nich zawartych³. Odnajdziemy wypowiedzi tłumaczące istotę ruin jako ilustrację współistnienia kultury i natury⁴. Spotkamy wypowiedzi, w których stan ruiny będzie odczytywany, jako szczególna i istotna faza historyczna w dziejach danej budowli⁵. W formie dygresji powiedzmy, że takie autonomiczne spojrzenie na postać budowli w ruinie pojawiło się w polskiej historii sztuki dość wcześnie. Wyrażał je na przykład Marian Sokołowski w rozprawie o ruinach na Ostrowie Lednickim, czyli w studium nad budownictwem przedchrześcijańskim i w pierwszych wiekach chrześcijaństwa w Polsce, wydanej drukiem w 1876 r.⁶ (Ryc. 2). Dodajmy, że Marian Sokołowski był związany z powstaniem pierwszej na ziemiach polskich katedry historii sztuki, powołanej w 1882 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie⁷. W późniejszym czasie fundamentalne dla współczesnej doktryny konserwatorskiej rozważania Aloisa Riegla o istocie wartości zabytków, czy rozwijane stopniowo pojęcie autentyzmu jednoznacznie prowadzą ku poszanowaniu materii i formy ukształtowanych przez czas⁸.

¹ Karta Ochrony Historycznych Ruin (zasady ochrony historycznych ruin), przyjęta Uchwałą Walnego Zgromadzenia Członków PKN ICOMOS w dniu 4 grudnia 2012 r. <http://www.icomos-poland.org/pl/dokumenty/uchwaly/130-karta-ochrony-historycznych-ruin.html>, Szmygin. B., *Ochrona zabytkowych ruin - założenia do teorii i praktyki*, Ochrona Dziedzictwa Kulturowego Nr 6, 2018, ss. 191 – 200.

² Arszyński M., *Idea, pamięć, troska. Rola zabytków w przestrzeni społecznej formy działań na rzecz ich zachowania. Od starożytności do połowy XX wieku*, Malbork 2007, ss. 198 – 199., 215; Jokilehto J., *A History of Architectural Conservation*, York 1986, ss. 399 – 401.

³ Dettloff P., *Problem ochrony ruiny zamków w Polsce. Refleksje w kontekście dziejów konserwatorstwa europejskiego i współczesnych praktyk*, [w:] Molski P., Szmygin B., *Zamki w ruinie- zasady postępowania konserwatorskiego*, Warszawa – Lublin 2012, ss. 64 – 75.

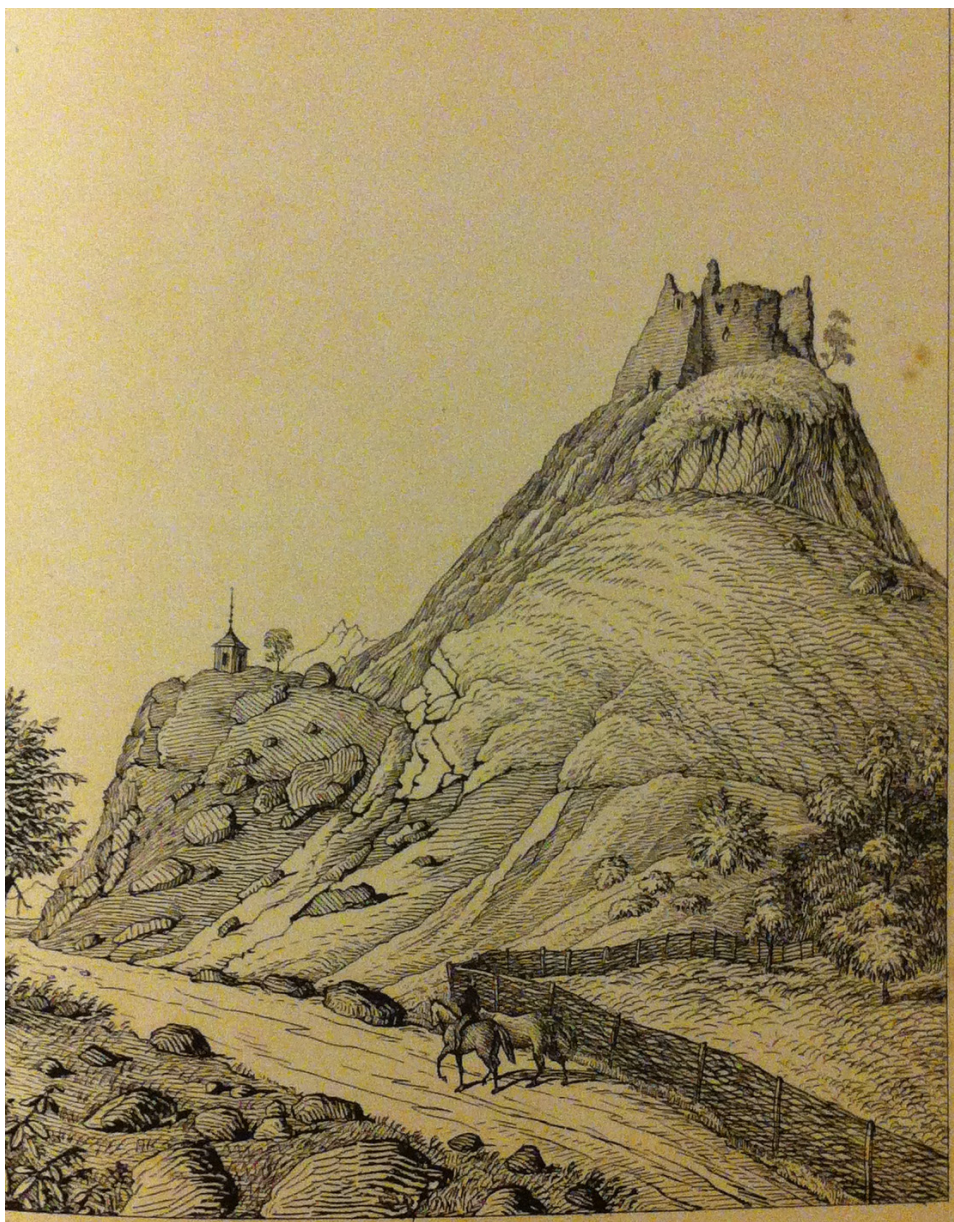
⁴ Kosiewski P., Krawczyk J., *Latarnia pamięci. Od muzeum narodu do katechizmu konserwatora*, [w:] Kosiewski P. (red.), *Zabytek i historia. Wokół problemów konserwacji i ochrony zabytków w XIX wieku*, Warszawa 2012, ss. 37 – 41.

⁵ Kasperowicz R., (red.), *Alois Riegl, Georg Dehio i kult zabytków*, Warszawa 2002, ss. 13 - 17.

⁶ Sokołowski M., *Ruiny na Ostrowie Jeziora Lednicy: Studium nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce*, Kraków 1876.

⁷ Kunińska M., *Historia sztuki Mariana Sokołowskiego*. Kraków 2014.

⁸ Czerner O., *Wartość autentyzmu w zabytkach*, *Ochrona Zabytków* 27/3 (106), 180-183; Jokilehto J., *Considerations on authenticity and integrity in world heritage context*, *City & Time* 2 (1): 1, 2006; [online] URL:<http://www.ct.ceci-br.org>

Ryc. 1 Zygmunt Bogusz Stęczyński, Zamek Czorsztyn od południa, z: Tatry w dwudziestu czterech obrazach, Kraków 1860

Ryc. 2 Ostrów Lednicki – świadectwo historii - ruiny związane z początkiem państwowości polskiej, fot. A. Siwek

W ujęciu doktrynalnym ruina jest postrzegana jako pełnoprawny zabytek, o autonomicznych wartościach⁹. Z tradycji romantycznej dziedziczymy pozytywną ocenę estetyczną ruiny oraz refleksyjny stosunek do jej postaci. Można powiedzieć nawet, że źródła szacunku dla ruin są głębsze. Wynikają z istoty kultury śródziemnomorskiej, wyrastającej na ruinach cywilizacji Grecji i Rzymu. Przecież już w antycznym Rzymie znajdujemy przykłady docenienia nadwyreżonych przez czas budowli Grecji, np. w listach Pliniusza w pierwszym wieku naszej ery¹⁰. Kolejne odłony renesansu i klasycyzmu nie byłyby możliwe bez zapatrzenia w piękno i potęgę ruin antycznych. Zatem bez obaw możemy stwierdzać, że pozytywne postrzeganie ruin ma długą tradycję kulturową i jest potwierdzane przez rozwój doktryny konserwatorskiej. Mimo to, problematyka ochrony i postępowania z zbytkami określanymi mianem „trwałej ruiny” to nadal jeden z wiodących tematów toczącej się konserwatorskiej dyskusji doktrynalnej. Na gruncie polskim skalę i zakres tematyczny dyskusji określa seria publikacji Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS¹¹. Istotną rolę w tej dyskusji odgrywa stosunek do ruin historycznych zamków

⁹ Karta Ochrony Historycznych Ruin, op. cit. § 1.

¹⁰ Arszyński M., op. cit., s. 45.

¹¹ Szmygin B., *Ochrona zabytkowych ruin - założenia do teorii i praktyki / Protection of historic ruins - objectives for theory and practice*, [w:] *Historyczne ruiny – ochrona, użytkowanie, zarządzanie : Historic ruins – protection, use, management*, Ochrona Dziedzictwa Kulturowego : Protection of Cultural Heritage. Nr 6, 2018, ss. 191 - 200; <http://bc.pollub.pl/dlibra/publication/13881/edition/13549/content?ref=desc>.

i budowli obronnych. Dowodzi tego szereg publikacji, konferencji i dyskusji środowiskowych poświęconych tej tematyce oraz zainteresowanie mediów. Trzeba podkreślić, że konfrontacja postaw ma charakter szczególny. W sferze wypowiedzi teoretycznych głosy polemiczne należą do rzadkości. Nawet gdy są wypowiedziane, ich wymowa jest obwarowana szeregiem zastrzeżeń, odnoszą się do koncepcji zrównoważonego rozwoju, czy innego ważenia racji. Jednoznaczne i ostre w tonie są natomiast wypowiedzi publicystyczne¹². W dyskusji akademickiej dominuje zachowawcza postawa konserwatorska, która wyrasta z postanowień Karty Weneckiej i która znajduje potwierdzenie w deklaracjach programowych, takich jak „Program Śląskiego Oddziału Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków”¹³, czy cytowana ogólnopolska „Karta Ruin Historycznych” Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS. Nawet w międzynarodowym dokumencie programowym, jakim jest „Rekomendacja Warszawska o odbudowie dziedzictwa kulturowego zniszczonego na skutek konfliktów zbrojnych i kataklizmów naturalnych”, z założenia poświęconemu odbudowie i rekonstrukcji historycznych zespołów miejskich, znajdujemy znamienne, doktrynalne zastrzeżenie: „Uwzględniając stosowne dla zagadnień dziedzictwa kulturowego międzynarodowe instrumenty prawne i przyjętą doktrynę oraz w nawiązaniu do Konwencji światowego dziedzictwa, potrzebę zapewnienia, że proces odbudowy zostanie podjęty wyłącznie w wyjątkowych okolicznościach, przy jednoczesnej ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości danego dobra i spełnieniu warunków autentyczności i integralności”¹⁴. To jakby powtórzenie powojennych refleksji Jana Zachwatowicza, jednego z teoretyków i praktyków odbudowy Warszawy po zniszczeniach drugiej wojny światowej. To dowód na przekonanie, że odbudowa ruin może mieć miejsce tylko w szczególnych wypadkach, że jest wyjątkiem od reguły, a nie regułą.

Natomiast charakter wysoce polemiczny z doktryną i teorią ma praktyka wyrażająca się w konkretnych ingerencjach w substancję zabytkową i otoczenie zabytku oraz w budowie/odbudowie kolejnych obiektów, które w perspektywie historycznej popadły w ruinę¹⁵. Praktyka ta często drastycznie wykracza poza ramy określone w doktrynie konserwatorskiej, ale wynika z woli i oczekiwań inwestorów, czy szerszej opinii społecznej (Ryc. 3), albowiem w XX i XXI wieku możemy obserwować zasadniczą zmianę postaw wobec ruin w odbiorze społecznym. Jeśli na problem ruiny historycznej popatrzymy przez pryzmat dokumentów, projektów i wypowiedzi prasowych formułowanych na szczeblu lokalnym, wśród polityków samorządowych, czy działaczy regionalistów, to uzyskamy obraz odmienny od doktrynalnego. Okaże się, że odbudowa,

¹² Ratajczak T., *Zamki na nowo. Blog poświęcony odbudowie historycznych zamków w Polsce*, <https://zamkinanowodotcom.wordpress.com/o-blogu/>; Chwał P., *Tarnowskie. Nad Dunajcem niczym w dolinie Loary. Odbudowywane zamki magnezem na turystów*, <https://tarnow.naszemiasto.pl/tarnowskie-nad-dunajcem-niczym-w-dolinie-loary-odbudowywane/ar/c15-7887553>.

¹³ Przyłęcki M., *Zabytki w trwałej ruinie: ochrona, konserwacja i ekspozycja*; [program Śląskiego Oddziału Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków], Kotórz Mały (Wydawnictwo Silesia), 2001.

¹⁴ Rekomendacja Warszawska w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego/ Warsaw Recommendation on Recovery and Reconstruction of Cultural Heritage, Manama 2018, s. 2, <https://whc.unesco.org/en/news/1826>.

¹⁵ Janczykowski J., *Karta ochrony historycznych ruin - teoria a praktyka. Przykłady z Małopolski*, *Ochrona Dziedzictwa Kulturowego* Nr 6, 2018, ss. 87 - 95.

czy wręcz budowa nowej bryły, w miejsce dotychczasowej historycznej ruiny są oczekiwane. W przestrzeni publicznej w Polsce pojawił się nawet postulat masowej odbudowy zamków z XIV wieku, z czasów kazimierzowskich, jako symbolu historycznej ciągłości i potęgi kraju¹⁶. Ruina jest postrzegana jako budowla niekompletna, nieużyteczna i estetycznie wątpliwa. Samorządy, gospodarze terenu, społecznicy, prześcigają się w formułowaniu programów użytkowych dla ruin, a odbudowę całej lub części kubatury stawiając jako cel swego działania. Względy doktrynalne nie są brane pod uwagę. Można się obawiać, że nie są w ogóle znane i poważane. Liczy się gospodarska troska o mienie. Celem jest wygospodarowanie przestrzeni użytkowej, w której będzie można zarabiać, bądź przynajmniej organizować imprezy. Odbudowa jest kojarzona pozytywnie¹⁷. Utrata wartości historycznych i naukowych nie jest postrzegana jako ważna przeszkoda. Pojawia się napięcie między pełnym dobrych chęci inicjatorem odbudowy, a pełnym wątpliwości konserwatorem zabytków. Jak te napięcia się kończą, ukazują nam liczne przykłady zaawansowanych rekonstrukcji i fantazyjnych kreacji zamkowych w całej Polsce. Konserwator zabytków i doktryna zazwyczaj ulegają naporowi dążeń rekonstrukcyjnych¹⁸. (Ryc. 4)

Ryc. 3 Gostynin – fantazyjna odbudowa zamku z inicjatywy samorządu, fot. A. Siwek

¹⁶ Szarzyński P., *Kaczyńskiemu marzy się odbudowa zamków kazimierzowskich. Po co?* <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/1712454,1,kaczynskiemu-marzy-sie-odbudowa-zamkow-kazimierzowskich-po-co-read>.

¹⁷ Kulak K., *Rozpoczyna się odbudowa zamku w Muszynie*, <https://www.dts24.pl/rozpoczyna-sie-odbudowa-zamku-w-muszynie-zobacz-wizualizacje-zdjecia/>.

¹⁸ *Zamek w Gostyninie*; http://www.studiovr.pl/spacery_wirtualne/Gostynin_Zamek/.

Ryc. 4 Czchów – podwojenie kubatury zamku w wyniku rekonstrukcji inicjowanej przez samorząd, fot. A. Siwek

Zjawisko jest na tyle masowe i długotrwałe, że wymaga zdiagnozowania z konserwatorskiego punktu widzenia. I nie wystarczy stwierdzić, że doktryna konserwatorska, Karta Wenecka, czy ogólnopolska „Karta Ruin Historycznych” Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, to wiedza hermetyczna. Teksty tworzone przez specjalistów, dla specjalistów. Takie podsumowanie tematu to nadmierne uogólnienie i omijanie istoty problemu. Bowiem nie brak wiedzy z zakresu doktrynalnego, a inna skala wartości niż preferowana w dokumentach konserwatorskich odgrywa tu zdecydowaną rolę. Może nawet nie inna skala wartości, a sposób jej odczytywania, albowiem w ogólnym rozrachunku niezwykle ważny jest odbiór społeczny działania, akceptacja społeczna. Przecież ochronę zabytków zgodnie z zapisami polskiego prawa wykonuje się w interesie społecznym¹⁹. Ów interes społeczny jest też ważnym elementem dowodzenia w doktrynie konserwatorskiej, uzasadnia rygory ochrony. W interesie społecznym i dla uznania społecznego działają (a przynajmniej powinni działać) również politycy krajowi i samorządowi, aktywiści regionalni. Zatem skoro historyczna ruina spotyka się z negatywnym odbiorem społecznym, reprezentanci społeczności będą dążyć do jej wyeliminowania (Ryc. 5), do zastąpienia „prawdziwym i kompletnym zabytkiem”, który w dodatku przyjmie funkcje użytkowe ważne dla wspólnoty lokalnej. Skoro lokalna wspólnota nie widzi interesu publicznego w utrzymywaniu trwałej ruiny, pozycja konserwatora zabytków również staje się słaba i musi on szukać luk w doktrynalnych ograniczeniach.

¹⁹ Ustawa z dnia 23lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami /t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782, 1378/, art. 3.1.

Ryc. 5 Bydlin, fragment ruin zamku – przez gospodarzy terenu postrzeganych jako zagrożenie bezpieczeństwa, fot. A. Siwek

Jakie są przyczyny takich postaw społecznych? Odpowiedź na to pytanie może być bardziej skuteczną bronią z nadmiarem rekonstrukcji, niż gromkie oburzenie, czy zapory prawne. Analiza tekstów publicystycznych, wypowiedzi prasowych i okoliczności licznych rekonstrukcji zamkowych wskazuje pewne tropy. Polska jest krajem mocno dotkniętym doświadczeniami

pierwszej i drugiej wojny światowej. Obie wojny pozostawiły wiele zniszczeń, w tym zniszczeń obiektów zabytkowych. Jedną z istotniejszych prac konserwatorskich po pierwszej wojnie światowej nosi tytuł „Ruiny Polski”. Jest dziełem konserwatora zabytków Tadeusza Szydłowskiego, który podsumował w niej straty w substancji zabytkowej na ziemiach polskich w latach 1914 – 1918²⁰. Ogólny ton publikacji jednoznacznie wskazuje na potrzebę uporządkowania i dobudowania tego, co tylko się da, by usunąć ślady wielkiej wojny z polskiego krajobrazu kulturowego. Zresztą nie jeden Tadeusz Szydłowski po pierwszej wojnie światowej myślał nad usunięciem szkód wojennych. Zmagania z odbudową zabytków w Polsce po pierwszej wojnie światowej opisał szeroko Paweł Dettloff²¹. To co było istotne po pierwszej z wojen światowych, po drugiej ujawniło się z niepomierne większą siłą. Skala zniszczeń była bezprecedensowa. Zburzona Warszawa, zrujnowane miasta północy i zachodu Polski, zdewastowane liczne miasteczka i wsie, przez które przetoczyła się wojna. W tym ruina lub krańcowa dewastacja wielu zabytków. Odbudowa stała się racją stanu. Stała się miarą powojennego sukcesu państwa i społeczeństwa. Odbudowa zyskała oparcie w myśli teoretycznej wspomnianego już Jana Zachwatowicza i wielu innych czynnych konserwatorów²². Odbudowa w języku propagandy państwowej została skojarzona z powodzeniem państwa. Stała się miarą postępu i sprawności państwa ludowego, które niezmiennie potrzebowało udowodniać swą wyższość nad państwami innych czasów i systemów²³. (Ryc. 6) Ta faktyczna potrzeba przywracania warunków do życia, odzyskiwania krótkotrwale utraconych zabytków, rekonstrukcji krajobrazu kulturowego w połączeniu z zabiegami propagandy państwowej stworzyła silne, pozytywne skojarzenia. Zwłaszcza, że odbudowa była procesem długotrwałym. Nie kończyła się jednorazowym działaniem po zakończeniu wojny. Dość wspomnieć, że Zamek Królewski w Warszawie był odbudowywany w „czynnie narodowym” w latach z 1971 – 1988²⁴. Można zatem powiedzieć, że cały okres powojenny, to okres afirmacji, pochwały odbudowy. Nie było wówczas miejsca na subtelne rozróżnienia znaczeniowe ruiny historycznej i ruiny wojennej. Odbudowa była siłą napędową państwa. Obiekty pozostające w ruinie stawały w złym świetle gospodarzy terenu, stawały się wstydlive²⁵. W latach transformacji, po 1989 r. czasowo osłabła rola państwa w inicjowaniu inwestycji konserwatorskich. Inicjatywę w wielu wypadkach przejęli nowi, prywatni właściciele terenów i budowli historycznych. Negatywny stosunek do ruin połączył się z potrzebami komercyjnymi, użytkowymi poszczególnych budowli.

²⁰ Szydłowski T., *Ruiny Polski*, Kraków 1919.

²¹ Dettloff P., *Odbudowa i restauracja zabytków architektury w Polsce 1918-1939. Teoria i praktyka*, Kraków 2006.

²² Zachwatowicz J., *Program i zasady konserwacji zabytków*, Biuletyn Historii Sztuki i Kultury, VIII, 1946, nr 1-6.

²³ Sigalin J., *Warszawa 1944-1980. Z archiwum architekta*, Warszawa 1986; Barański M., *Odbudowane Stare Miasto i zabytki Warszawy w ocenie zagranicznych konserwatorów*, Wiadomości Konserwatorskie 13/2003, ss. 55 – 61.

²⁴ Rottermund A., *Zamek Królewski w Warszawie*, Warszawa 2002.

²⁵ Friedrich J., *Odbudowa Głównego Miasta w Gdańsku w latach 1945-1960*, Gdańsk 2015 r.

Ryc. 6 Warszawa, Stare Miasto – przykład odbudowy w szczególnych okolicznościach, fot. A. Siwek

W wyniku takich procesów historycznych w świadomości społecznej zatarła się różnica między ruiną współczesną, budowlą zniszczoną w dramatycznych okolicznościach wojny, czy katastrofy, a ruiną historyczną, która trwała w tej postaci całe stulecie. Hasło odbudowy zakorzeniło się jako pozytywne i twórcze. Można powiedzieć, że doktryna konserwatorska i świadomość wartości ruiny historycznej przegrała w szerokiej opinii publicznej z potrzebą chwili i propagandową wizją świata. Stąd pozytywne skojarzenie z „budowaniem zabytków”, stąd słaba pozycja zwolenników ruskinowskiej ochrony ruin, jako malowniczych dzieł historii zawieszonych w krajobrazie i prawach natury.

Uświadomienie przyczyn zjawiska jest pierwszym krokiem do znalezienia drogi naprawy. Jeśli błędne, czy antydoktrynalne działania wynikają w znacznej mierze z przyzwolenia i oczekiwania społecznego, celowe jest podjęcie walki w sferze informacji, edukacji i emocji społecznych. Celowe jest przywrócenie społecznej umiejętności postrzegania piękna ruin historycznych, jako znaków w krajobrazie. Celowe jest nauczanie o wartościach historycznych dokumentu, jakim jest ruina historyczna. Wreszcie celowe jest edukowanie społeczności na ile ruiny bez własnej funkcji użytkowej mogą być jednak użyteczne, jako atrakcja regionalna, magnes przyciągający turystów i budzący wyobraźnię²⁶. (Ryc. 7) Zatem ochrona ruiny historycznej z gabinetowej walki urzędników konserwatorskich i stron czasopism fachowych powinna się przenieść w sferę

²⁶ *Guidelines for elaboration of plans of management, use and protection of historic ruins*, Compiled by: Szmygin B., Fortuna-Marek A., Siwek A., Lublin 2020, ss. 28 – 30.

informacji publicznej, mediów, edukacji i popularyzacji. Na pewno pożyteczny byłby „publiczny bank dobrych praktyk konserwatorskich”²⁷. Tylko odwrócenie negatywnego postrzegania ruiny przez lokalne społeczności, samorządy i inwestorów może skutecznie odwrócić obecne niekorzystne tendencje rekonstruktorskie. Jest to jedna z tych sytuacji, gdy skuteczna ochrona konkretnego typu budowli zabytkowej (w tym wypadku ruiny zabytkowej) wymaga działań spoza klasycznego zestawu działań konserwatorskich. Wymaga wyjścia w stronę społeczności, interesariuszy, lokalnych liderów. Wymaga działań z zakresu komunikacji społecznej. Wymaga poszerzenia pojęcia "ochrona zabytków" w sferze świadomości społecznej. Ograniczanie się do stosowania prawa w obronie materii zabytkowej właściwe dla obowiązującego wciąż systemu ochrony zabytków w Polsce okazuje się być niewystarczające. Dla skutecznej realizacji wskazań doktrynalnych w konserwatorstwie konieczne okazuje się przekroczenie tradycyjnych ram dyscypliny, ponowne „uspołecznienie” ochrony zabytków, szczególnie w sferze pojmowania celu działania i związanego z nim interesu społecznego²⁸. To duże wyzwanie dla specjalistów z zakresu ochrony dóbr kultury, którzy nie tylko powinni dogłębnie poznawać doktryny konserwatorskie, rozumieć istotę zabytku, ale także zaznajamiać się z technikami informacyjnymi, edukacyjnymi i negocjacyjnymi, by móc mieć wpływ na podejmowane decyzje o losach kolejnych zabytków, w tym szczególnie ruin historycznych .

Ryc. 7 Czorzstyn - ruina w krajobrazie, niezmiennie od XIX wieku cel wycieczek i atrakcja widokowa, fot. A. Siwek

²⁷ Szmygin B. (red.), *Transnational model form of socially useful use of historic ruins : Best practices handbook*, Lublin 2020, ss. 7 – 9.

²⁸ Wijesuriya G., Thompson J., Young Ch., *Managing Cultural World Heritage*, Paryż 2013, ss. 13 – 30.

Bibliografia

Arszyński M., *Idea, pamięć, troska. Rola zabytków w przestrzeni społecznej formy działań na rzecz ich zachowania. Od starożytności do połowy XX wieku*, Malbork 2007.

Barański M., *Odbudowane Stare Miasto i zabytki Warszawy w ocenie zagranicznych konserwatorów*, Wiadomości Konserwatorskie 13/2003, ss. 55 – 61.

Chwał P., *Tarnowskie. Nad Dunajcem niczym w dolinie Loary. Odbudowywane zamki magnesem na turystów*, <https://tarnow.naszemiasto.pl/tarnowskie-nad-dunajcem-niczym-w-dolinie-loary-odbudowywane/ar/c15-7887553>.

Czerner O., *Wartość autentyczności w zabytkach*, Ochrona Zabytków 27/3 (106), ss. 180-183.

Dettloff P., *Odbudowa i restauracja zabytków architektury w Polsce 1918-1939. Teoria i praktyka*, Kraków 2006.

Dettloff P., *Problem ochrony ruiny zamków w Polsce. Refleksje w kontekście dziejów konserwatorstwa europejskiego i współczesnych praktyk*, [w:] Molski P., Szmygin B., *Zamki w ruinie – zasady postępowania konserwatorskiego*, Warszawa – Lublin 2012, ss. 64 – 75.

Friedrich J., *Odbudowa Głównego Miasta w Gdańsku w latach 1945-1960*, Gdańsk 2015.

Guidelines for elaboration of plans of management, use and protection of historic ruins, Compiled by: Szmygin B., Fortuna-Marek A., Siwek A., Lublin 2020, ss. 28 – 30.

Janczykowski J., *Karta ochrony historycznych ruin - teoria a praktyka. Przykłady z Małopolski*, Ochrona Dziedzictwa Kulturowego Nr 6, 2018, ss. 87 - 95.

Jokilehto J., *Considerations on authenticity and integrity in world heritage context*, City & Time 2 (1): 1, 2006; [online] URL:<http://www.ct.ceci-br.org>.

Jokilehto J., *A History of Architectural Conservation*, York 1986, https://www.iccrom.org/sites/default/files/ICCROM_05_HistoryofConservation00_en_0.pdf.

Karta Ochrony Historycznych Ruin /zasady ochrony historycznych ruin/, przyjęta Uchwałą Walnego Zgromadzenia Członków PKN ICOMOS w dniu 4 grudnia 2012 r. <http://www.icomos-poland.org/pl/dokumenty/uchwaly/130-karta-ochrony-historycznych-ruin.html>.

Kasperowicz R., (red.), *Alois Riegl, Georg Dehio i kult zabytków*, Warszawa 2002.

Kosiewski P., Krawczyk J., *Latarnia pamięci. Od muzeum narodu do katechizmu konserwatora*, [w:] Kosiewski P. (red.), *Zabytek i historia. Wokół problemów konserwacji i ochrony zabytków w XIX wieku*, Warszawa 2012.

Kulak K., *Rozpoczyna się odbudowa zamku w Muszynie*, <https://www.dts24.pl/rozpoczyna-sie-odbudowa-zamku-w-muszynie-zobacz-wizualizacje-zdjecia/>.

Kunińska M., *Historia sztuki Mariana Sokołowskiego*, Kraków 2014.

Przyłęcki M., *Zabytki w trwałej ruinie: ochrona, konserwacja i ekspozycja*; [program Śląskiego Oddziału Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków], Kotórz Mały (Wydawnictwo Silesia), 2001.

Ratajczak T., *Zamki na nowo. Blog poświęcony odbudowie historycznych zamków w Polsce*, <https://zamkinanowodotcom.wordpress.com/o-blogu/>.

Rekomendacja Warszawska w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego/
Warsaw Recommendation on Recovery and Reconstruction of Cultural Heritage, Manama
2018, <https://whc.unesco.org/en/news/1826>.

Rottermund A., *Zamek Królewski w Warszawie*, Warszawa 2002.

Sigalin J., *Warszawa 1944–1980. Z archiwum architekta*, Warszawa 1986.

Sokołowski M., *Ruiny na Ostrowie Jeziora Lednicy: Studium nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce*, Kraków 1876.

Szarzyński P., *Kaczyńskiemu marzy się odbudowa zamków kazimierzowskich. Po co?* <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/1712454,1,kaczynskiemu-marzy-sie-odbudowa-zamkow-kazimierzowskich-po-co.read>.

Szmygin B. (red.), *Transnational model form of socially useful use of historic ruins: Best practices handbook*, Lublin 2020, pp. 7 – 9.

Szmygin B., *Ochrona zabytkowych ruin - założenia do teorii i praktyki /Protection of historic ruins - objectives for theory and practice*, [w:] *Historyczne ruiny – ochrona, użytkowanie, zarządzanie: Historic ruins – protection, use, management*, Ochrona Dziedzictwa Kulturowego: Protection of Cultural Heritage. Nr 6, 2018, ss. 191 - 200; <http://bc.pollub.pl/dlibra/publication/13881/edition/13549/content?ref=desc>.

Szydłowski T., *Ruiny Polski*, Kraków 1919.

Ustawa z dnia 23lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami /t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782, 1378/, art. 3.1.

Wijesuriya G., Thompson J., Young Ch., *Managing Cultural World Heritage*, Paryż 2013.

Zachwatowicz J., *Program i zasady konserwacji zabytków*, Biuletyn Historii Sztuki i Kultury, VIII, 1946, nr 1-6.

Zamek w Gostyninie; http://www.studiovr.pl/spacery_wirtualne/Gostynin_Zamek/.